

[B] **OOK VOOR NIET-INGENIEURS.
“ONDER STROOM” BELICHT ZESTIG JAAR
ELEKTRONISCHE MUZIEK IN NEDERLAND**

In de afgelopen zestig jaar prikkelde de elektronisch manipuleerbare klank heel wat experimentele en avant-gardistische componisten. Zij gingen geluiden “sculpteren” en ondernamen zo een ontdekkingsreis in het universum van nooit eerder ontdekte klanken. Maar deze (kunst)muziek heeft niet meteen grote groepen luisteraars aangesproken, en net daarom is *Onder stroom* van Jacqueline Oskamp belangrijk. In dat boek schetst zij op een toegankelijke manier een beeld van de Nederlandse elektronische muziekwereld van de vroege jaren vijftig tot vandaag.

Oskamp is op tijd: vele wegbereiders zijn niet meer van de jongste en vandaag kunnen ze hun verhaal nog vertellen. Dergelijke gesprekken met componisten, waarin de auteur voldoende ruimte heeft gelaten voor anekdotes, vormen grotendeels de basis voor deze muziekgeschiedenis. *Onder stroom* is geen muziekwetenschappelijk traktaat. Door de soms bijzonder leuke *petites histoires* krijg je een mooi beeld van de oude elektronische studio's en de bezielers ervan. De keerzijde van die benadering is dat Oskamp het privéleven en de psychologie van de componisten te vaak verbindt met hun muziek. Uitgewerkte verhalen over hun esthetische en misschien zelfs politieke opvattingen had ik interessanter gevonden.

In dit boek doen de componisten dus regelmatig hun zegje, maar soms is het niet duidelijk wie er

precies aan het woord is. Interpreteert Oskamp haar gesprekspartners of parafraseert ze hen? Of komt de informatie uit Oskamps ruime onderzoekwerk in allerlei archieven? Hier en daar had een voetnoot verhelderend kunnen werken, want nu worden er al te vaak ideeën en meningen geponeerd die niet duidelijk traceerbaar zijn, en die ook niet van nuancering of commentaar worden voorzien.

Dat is zowel het geval in de beschouwende, musicologische fragmenten als in de meer persoonlijke passages. Zo betwijfel ik bijvoorbeeld of de Zwitser Werner Kaegi het fijn vindt om te lezen dat hij de sfeer in het Instituut voor Sonologie nogal “verziekt” heeft, zonder dat er een bron vermeld wordt. Het is ook nog maar de vraag of zulke expliciete en gevoelige informatie überhaupt wel nodig is in de muziekgeschiedenis die Oskamp wil schrijven. De auteur lijkt ook niet zo hoog op te lopen met het serialisme, dat ze een “dogmatisch en soms zelfs onverdraagzaam karakter” toedicht. Over *Aspekt* (1964/65) van Konrad Boehmer zegt Oskamp bijvoorbeeld: “Het is een werk dat volledig aansluit op het seriële componeren uit die dagen, waarbij de theorie prevaleert boven de esthetiek.” Als je zo'n bewering opschrijft, moet die je toch duiden en onderbouwen. Wat is “esthetiek”? Waar liggen de grenzen met “theorie”? Dit is vooral van betekenis omdat het door Oskamp verguisde serialisme van cruciaal belang is geweest voor de ontwikkeling van de elektronische muziek in de jaren vijftig.

Onder stroom richt zich in de eerste plaats tot een publiek van muzikliefhebbers die niet noodzakelijk vertrouwd zijn met het recente, experimentele repertoire. Maar ook een muzikant of musicoloog krijgt in dit boek heel wat boeiend feitenmateriaal, met name over de netwerken van artiesten en instituten. Dat neemt niet weg dat bepaalde passages op historisch, muzikaal en technologisch gebied tekortschieten. Over de PDP-15, een computer die sinds 1970 aan het Instituut voor Sonologie te vinden is, suggereert Oskamp dat Gottfried Michael Koenig hem gebruikte voor zijn *Projekt I* en *Projekt II*. Die compositie-algoritmes dateren respectievelijk echter van 1964/65 en 1966. Het is één voorbeeld van een feitelijke onjuistheid, maar het hele boek zou baat hebben bij een consequentere vermelding

Michel Waisvisz.

van data en een duidelijkere historische situering van feiten.

Nu moet ook wel gezegd worden dat Oskamp er duidelijk voor kiest geen puur technologisch verhaal te vertellen. Dat is terecht – anders zouden muzikliefhebbers zonder ingenieursdiploma afhaken – maar in de zeldzame technische passages komt de accuratesse wel eens in het gedrang door een te sterke veralgemening of door metaforiek. Goed dus dat Oskamp een technische begrippenlijst met eenvoudige beschrijvingen heeft toegevoegd. Wie op zoek is naar preciezere en meer uitgebreide informatie kan altijd naar de gespecialiseerde literatuur grijpen.

Mooi is ook dat Oskamp de al te vaak vergeten ingenieurs en technici een gezicht geeft. Zonder mensen als Roelof Vermeulen, Stan Tempelaars en Jo Scherpenisse zou het elektronische muziekleven in Nederland er anders uitgezien hebben. Met recht en reden wijst Oskamp erop dat de relatie tussen artistieke en technologische geesten complex was. Nieuwe apparaten dragen als het ware soms muzikale ideeën in hun schakelingen. In die context

is het deel over de onvolprezen en veel te jong gestorven Michel Waisvisz veelzeggend. Wie weet inspireert *Onder stroom* jonge componisten of muzikanten wel om met Waisvisz' *The Hands* aan de slag te gaan.

Een andere sterkte van *Onder stroom* is dat het boek veel aandacht geeft aan de jonge garde in zijn beschrijving van de Nederlandse elektronische muziek. Al heeft de bijna exclusieve focus op Nederland ook nadelen. Een aantal beschreven fenomenen schreeuwt om een bredere, internationale situering. De “Kraakdoos” van de hierboven vermelde Waisvisz is bijvoorbeeld een vroeg voorbeeld van *circuit bending*, een muziekpraktijk die onder andere gebruikt wordt door iemand als Aphex Twin, een Brit die meer in de hoek van de populaire elektronische dansmuziek zit. Ze bestaat erin circuits in elektronische apparaten met het menselijke lichaam te manipuleren en zo klanken te genereren.

Een laatste punt van kritiek: wie over muziek wil schrijven zonder gortdroog over te komen, waagt zich nogal eens aan metaforisch, semiliterair taalgebruik. Zo ook Oskamp. Op sommige momenten is haar discours niet helemaal helder en komt het te subjectief over. Zo kost het mij wel wat moeite me iets voor te stellen bij *De zee* (1965) van Jan Boerman, “waarin de klanken lijken gestold in kartelige metalen objecten die door de ruimte suizen”.

Toch zal *Onder stroom* de lezer prikkelen en kan het een inspiratiebron vormen voor programmatoren. Want vaak genoeg slaagt Oskamp er wel in ons een goed idee te geven van de muziek die ze beschrijft, en doet ze watertanden naar een live-uitvoering ervan. De bij het boek gevoegde cd en de lijst met luistersuggesties zijn alvast een mooie start.

MAARTEN QUANTEN

JACQUELINE OSKAMP, *Onder stroom: geschiedenis van de elektronische muziek in Nederland*, Ambo, Amsterdam, 2011, 251 p.